TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ FELSEFE DERSİ ÖĞRENME REHBERİ

FEL.10.2.2. Mantık ve Argümantasyonun Temel Kavramları

1. Bölüm: Kavramsal Çerçeve ve Pedagojik Adımlama

1. Adım: Gözlem ve Mantıksal Farkındalık

Günlük hayatımızda arkadaşlarımızla, ailemizle veya sosyal medyada sürekli fikirler paylaşırız. Bazı iddialar bize çok ikna edici gelirken, bazı iddialarda bir gariplik veya zayıflık hissederiz. İşte bir düşüncenin neden ikna edici olduğunu veya nerede hata barındırdığını anlamamızı sağlayan temel araç mantıktır. Mantık, doğru ve düzenli düşünmenin kurallarını inceleyen disiplindir.

Örneğin, 'Bugün hava bulutlu, o halde yağmur yağacak' cümlesi ile 'Tüm insanlar ölümlüdür, Sokrates insandır, o halde Sokrates ölümlüdür' çıkarımı arasında yapısal farklar vardır. İlk adımda günlük gözlemlerimizdeki iddiaların arkasında yatan düşünce zincirini fark etmeyi amaçlıyoruz.

2. Adım: Analiz ve Yapısal Çözümleme

Düşüncelerimizi dille ifade ederken kurduğumuz en temel yapı argümandır. Argüman, bir iddiayı desteklemek için öne sürülen gerekçeli düşünceler dizisidir. Bir argümanın yapısını iki ana elemana ayırırız:

- **Öncül (Gerekçe):** İddiamıza zemin oluşturan, doğru kabul ettiğimiz temel dayanak cümleleridir.
- **Sonuç (Yargı):** Öncüllerden hareketle ulaştığımız ve savunmak istediğimiz temel iddiadır.

Önerme ise doğru veya yanlış bir değer alabilen, yargı bildiren cümlelerdir. Soru, dilek, emir ve ünlem cümleleri önerme sayılmaz. Örneğin 'Hava çok güzel mi?' bir önerme değildir ancak 'Hava yağmurludur' ifadesi bir önermedir.

3. Adım: Çıkarım Yapma ve Akıl Yürütme Türleri

Zihnimizin öncüllerden sonuca ulaşma sürecine akıl yürütme denir. Mantıkta üç temel akıl yürütme yöntemi bulunur:

- **Tümdengelim (Deduction):** Genel ilkelerden veya kurallardan yola çıkarak özel tekil durumlara ulaşma sürecidir. Öncüller doğruysa sonuç zorunlu olarak doğrudur.
- **Tümevarım (Induction):** Tekil gözlemlerden ve özel örneklerden hareket ederek genel kurallara ulaşma sürecidir. Deney ve gözlemle desteklenir.
- **Analoji (Benzeşim):** İki farklı nesne, olay veya durum arasındaki benzerlikten yola çıkarak birinde olan bir özelliği diğerinde de varsayma sürecidir.

4. Adım: Değerlendirme ve Akıl İlkeleri

Bir düşünce zincirinin geçerli ve tutarlı olabilmesi için evrensel akıl ilkelerine uygun olması gerekir. Klasik mantığın dört temel akıl ilkesi vardır:

- **Özdeşlik İlkesi:** Bir şey ne ise odur. (A, A'dır). Bir kavram kendi kendisiyle aynı anlamı taşır.
- **Çelişmezlik İlkesi:** Bir şey aynı anda ve aynı şartlar altında hem kendisi hem de başka bir şey olamaz. (A, A olmayan değildir).
- **Üçüncü Hâlin İmkânsızlığı İlkesi:** Bir şey ya vardır ya da yoktur, üçüncü bir ihtimal olamaz. (A ya A'dır ya da A değildir).
- **Yeter-Sebep İlkesi:** Yeterli bir sebep veya gerekçe olmadıkça hiçbir yargının doğru sayılamayacağı ilkesidir.

2. Bölüm: Bilgi Tasarımı ve Mantıksal Yapı Vurguları

Mantık ve argümantasyon sürecinde bilmeniz gereken temel kavrayışlar şunlardır:

Doğruluk ve Geçerlilik Ayrımı

- **Doğruluk (Truth):** Önermelerin ifade ettiği içeriğin dış dünyadaki gerçeklikle örtüşmesidir (Bilgi doğrusu).
- **Geçerlilik (Validity):** Öncüller ile sonuç arasındaki zihinsel bağın akıl ilkelerine ve mantık kurallarına uygun olmasıdır (Mantık doğrusu).
- **Tutarlılık (Consistency):** Bir argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde çelişki barındırmaması, birbiriyle uyumlu olması durumudur.

Akıl Yürütme Hataları (Safsatalar)

Günlük tartışmalarda ilk bakışta ikna edici görünen ancak mantıksal açıdan kusurlu ve yanıltıcı olan akıl yürütmelere safsata (kıyas-ı batıl) denir. Konuyu adama bağlama (ad hominem), otoriteye başvurma veya yanlış sebebe bağlama gibi hatalı akıl yürütmeler mantıklı düşünmenin önündeki engellerdir.

3. Bölüm: Mini Sınav (Öz Değerlendirme)

A. Boşluk Doldurma Soruları

- **1. Doğru veya yanlış bir değer alabilen, bir yargı bildiren cümlelere .....** sorulur.
- **2. Bir argümanda sonuca zemin oluşturan ve iddiayı destekleyen ilk cümlelere .....** denir.
- **3. Genel kural veya ilkelerden özel tekil durumlara ulaşmayı sağlayan akıl yürütme türüne .....** denir.
- **4. Bir şeyin aynı anda ve aynı şartlarda hem kendisi hem de başka bir şey olamayacağını belirten akıl ilkesine .....** ilkesi denir.
- **5. İlk bakışta ikna edici görünen fakat mantıksal açıdan kusurlu ve yanıltıcı olan akıl yürütmelere .....** denir.

B. Doğru / Yanlış Soruları

- **1.** 'Kapıyı kapatır mısın?' cümlesi mantıksal açıdan geçerli bir önermedir. (D/Y)
- **2.** Analoji, iki farklı şey arasındaki benzerliklerden yola çıkarak yapılan akıl yürütmedir. (D/Y)
- **3.** Bir argümanın tutarlı olması, içerisindeki önermelerin birbiriyle çelişmemesi anlamına gelir. (D/Y)

- **4.** Tümevarım yöntemi, zihnin genelden özele doğru zorunlu bir çıkarım yapmasıdır. (D/Y)
- **5.** Özdeşlik ilkesine göre bir şey ne ise odur ve kendisinden başka bir şeyle tanımlanamaz. (D/Y)

C. Kısa Cevaplı Sorular

1. Soru: Argüman nedir? Öncül ve sonuç kavramlarıyla açıklayınız.

2. Soru: 'Doğruluk' ile 'Geçerlilik' arasındaki farkı 2 cümle ile ifade ediniz.

3. Soru: Çelişmezlik ilkesini günlük hayattan bir örnek vererek kısaca açıklayınız.

4. Soru: Tümevarım akıl yürütme yöntemini basit bir örnekle tanımlayınız.

5. Soru: Safsata (hatalı akıl yürütme) nedir? Bireye ne tür zararlar verir?

Cevap Anahtarı

A. Boşluk Doldurma Cevapları:

- **1.** Önerme
- **2.** Öncül
- **3.** Tümdengelim
- **4.** Çelişmezlik
- **5.** Safsata (Hatalı Akıl Yürütme)

B. Doğru / Yanlış Cevapları:

- **1.** Yanlış (Soru cümleleri yargı bildirmediği için önerme değildir).
- **2.** Doğru.
- **3.** Doğru.
- **4.** Yanlış (Tümevarım özelden genele gidiştir; genelden özele giden tümdengelimdir).
- **5.** Doğru.

C. Kısa Cevaplı Soruların Cevapları:

1. Cevap: Argüman, bir iddiayı kanıtlamak için sunulan gerekçeli düşünceler dizisidir. Öncüller iddiayı destekleyen dayanak cümleleri, sonuç ise öncüllerden çıkarılan temel argüman yargısıdır.

2. Cevap: Doğruluk önermelerin dış dünyadaki gerçeklikle uyuşmasıdır. Geçerlilik ise akıl yürütmenin mantık kurallarına ve akıl ilkelerine uygun kurgulanmasıdır.

3. Cevap: Çelişmezlik ilkesi, bir şeyin aynı anda hem var hem yok olamayacağını söyler. Örneğin bir öğrenci aynı anda hem sınıfta hem de sınıfta değil olamaz.

4. Cevap: Tümevarım, özel gözlemlerden genel bir sonuca varmaktır. Örneğin; 'Gördüğüm 1. karga siyah, 2. karga siyah... o halde tüm kargalar siyahtır' çıkarımı bir tümevarımdır.

5. Cevap: Safsata, yanıltıcı ve kusurlu akıl yürütmedir. Bireyin yanlış kararlar almasına, önyargılara saplanmasına ve mantıksal hatalara düşmesine sebep olur.

4. Bölüm: Derinleşme ve Araştırma Soruları

Aşağıdaki sorular elinizdeki NotebookLM kaynaklarını ve ders kitabınızı kullanarak derinlemesine incelemeniz için hazırlanmıştır. Cevapları kaynaklarınızda araştırarak kendi özgün cümlelerinizle ifade ediniz:

- **1. Soru (Argüman Geçerliliği):** Günlük hayatta tartışırken kullandığınız gerekçeleri düşünün. Bir iddiayı geçerli kılan şey sesimizin yüksek çıkması mıdır, yoksa öncüllerimizin tutarlılığı mıdır? NotebookLM kaynaklarındaki argümantasyon metinlerini inceleyerek değerlendiriniz.
- **2. Soru (Dijital Çağ ve Mantık):** Yapay zekâ sistemleri metin üretirken tümdengelim ve tümevarım mantığını nasıl kullanır? İnsan zihninin akıl yürütme yeteneği ile yapay zekânın işlemleme mantığını karşılaştırınız.
- **3. Soru (Medya Okuryazarlığı ve Safsatalar):** Sosyal medyada karşılaştığınız 'Herkes böyle yapıyor, demek ki doğru' veya 'O kişinin fikri değersizdir çünkü o eğitimsizdir' gibi söylemleri safsata türleri açısından kaynaklarınızdaki bilgilerle çözümleyiniz.
- **4. Soru (Bilimsel Yöntem ve Akıl Yürütme):** Bilim insanlarının evrenin yasalarını keşfederken tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini birlikte nasıl kullandıklarını ders kitabınızdaki örnek olaylar üzerinden açıklayınız.
- **5. Soru (Toplumsal Yaşam ve Akıl İlkeleri):** 'Çelişmezlik' ilkesi toplumsal barış ve adalet sisteminde nasıl bir rol oynar? Hukuki bir kararda çelişkili ifadelerin bulunması ne gibi sonuçlar doğurur?

5. Bölüm: Farklılaştırma - Ek Öğrenme Unsurları

Destekleme (Basitleştirilmiş Öğrenme Adımı)

Hazır bulunuşluk seviyesi düşük öğrenciler için akıl yürütme biçimleri görsel şemalar ve renkli kartlarla basitleştirilir:

- **Akıl Yürütme Treni:** 'Öncül 1 + Öncül 2 ➔ Zorunlu Sonuç' formülüyle renkli kutucuklar halinde sunulur.
- **Önerme Süzgeci:** 'Soru cümlesi = Önerme Değildir', 'Yargı belirten cümle = Önermedir' şeklinde 5 adet basit cümle kartıyla hızlı dönüt sağlanır.

Zenginleştirme (Sosyal Bilimler ve Felsefe Odağı)

İleri düzey öğrenme isteyen öğrenciler için derinleşme etkinlikleri:

- **Klasik Mantıktan Sembolik Mantığa:** Aristoteles'in 'Organon' adlı eserinde geliştirdiği klasik mantık ve sembolik mantığın doğuşu üzerine okuma yapılması.
- **Hukuk Mantığı ve Yargı Çıkarımları:** Hukuk metinlerinde kanun maddelerinden (genel) somut olaya (özel) tümdengelimsel uygulama süreçlerinin incelenmesi.

6. Bölüm: Terimler Sözlüğü

- **Argüman:** Bir düşünceyi, bir iddiayı desteklemek veya çürütmek için öne sürülen gerekçeli önermeler dizisi.

- **Akıl Yürütme:** Zihnin öncül adı verilen önermelerden hareketle sonuç çıkarma eylemi.
- **Analoji (Benzeşim):** İki farklı şey arasındaki benzerliklere dayanarak birinde olan özelliği diğerinde de var sayma akıl yürütmesi.
- **Çelişmezlik:** Bir akıl yürütmede aynı anda hem evet hem hayır denilemeyeceğini ifade eden temel akıl ilkesi.
- **Doğruluk:** Bir önermenin ifade ettiği düşüncenin dış dünyadaki olgusal gerçeklikle uyuşması durumu.
- **Geçerlilik:** Akıl yürütmenin mantık kurallarına ve akıl ilkelerine biçimsel olarak uygun olması.
- **Önerme:** Doğru veya yanlış bir değer alabilen, bir yargı bildiren cümle yapısı.
- **Öncül:** Argümanda sonuca zemin oluşturan, iddiayı destekleyen ilk önermeler.
- **Özdeşlik:** Bir kavramın kendisiyle aynı olduğunu, başka bir şey olmadığını belirten akıl ilkesi.
- **Safsata:** İlk bakışta ikna edici fakat mantıksal açıdan hatalı ve yanıltıcı olan akıl yürütme.
- **Sonuç:** Öncüllerden hareketle ulaşılan temel iddia ve nihai yargı cümlesi.
- **Tutarlılık:** Argümanı oluşturan önermelerin kendi arasında çelişki barındırmaması, birbiriyle uyumu.
- **Tümdengelim:** Genel ilke ve kurallardan özel tekil durumlara ulaşmayı sağlayan zorunlu akıl yürütme.
- **Tümevarım:** Tekil gözlem ve örneklerden hareketle genel ilke ve yasalara ulaşan akıl yürütme.

Öğretmen İmecesi Felsefe Zümresi tarafından Hazırlanmıştır. ogretmenimecesi.com